مجلّهٔ جغرافیا و توسعهٔ ناحیه‌ای، سال پانزدهم، شمارهٔ اوّل، بهار و تابستان ۱۳۹٦، شمارهٔ پیاپی ۲۸

DOI: 10.22067/geography.v15i1.45665

بررسی تطبیقی کیفیت زندگی روستائیان مهاجر به روستاهای پیراشهری (مطالعهٔ موردی: دهستان تبادکان شهرستان مشهد)

مریم قاسمی (استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران، نویسندهٔ مسئول)
magh30@um.ac.ir
نشاط امیدوار (دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تربیت‌مدرّس، تهران، ایران)
omidvar.neshat@stu-mail.um.ac.ir
الهام عاشوری (دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران)
el_as845@stu-mail.um.ac.ir
زهرا نسیمی (دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران)
nasimi.zahra@stu-mail.um.ac.ir

صص ۱٤۹ ـ۱۲۳

چکیده

اهداف: امروزه بهبـــود کیفیت زندگی هدف اصلی تمام برنامـــه‌هـا و سیاسـت‌هـا و مقصد مشترک توسعه در سـطوح محلّی، ملّی و بین‌المللی است. مطالعهٔ حاضر با هـدف بررسـی تطبیقی کیفیت زندگی روستائیان مهاجر به نواحی پیراشهری کلان‌شهر مشهد نسبت به قبـل از مهاجرت، یعنی کیفیت زندگی آنها در مبدأ مهاجرت، تدوین گردیده است.

روش: روش تحقیق توصیفی ـ تحلیلی با رویکرد تطبیقـی اسـت. جهـت پیگیـری کیفیـت زندگی مهاجران روستایی در طول زمان، از طرح تحقیق «شبه پانل» استفاده گردید. در ایـن مطالعه، کیفیت زندگی به کمک ۱۷ مؤلّفه و ٥٦ متغیّر در دو بُعـد عینـی و ذهنـی در طیـف لیکرت بررسی شد. آلفای کرونباخ ۰/۷۹ حاکی از پایایی مطلوب ابزار تحقیق است.

یافته‌ها/ نتایج: براساس نتایج آزمون تی‌جفت نمونه‌ای، در بُعـد اقتصـادی میـانگین کیفیـت زندگی از ۲/۰۳ به ۲/٤۱، در بُعد اجتماعی از ۲/٦٤ به ۲/۷۹ و در بُعد کالبـدی از ۲/۰۲ بـه ۲/۵۸ در بعد از مهاجرت، به‌طور معناداری افزایش داشـته اسـت. اگرچـه میـانگین کیفیـت زندگی روستائیان در قبل و بعد از مهاجرت به روستاهای پیراشهری پایین‌تر از میانهٔ نظـری است، امّا نتایج حاکی از آن است که بهبودی نسبی در کیفیت زنـدگی سـاکنان روسـتاهای

تاریخ دریافت: ۱۳۹٤/۱۰/۱٦ تاریخ تصویب: ۱۳۹۵/۰٦/۱۳

پیراشهری نسبت به گذشته ایجاد گردیده است، به‌طوری‌که میانگین کیفیت زندگی از ۲/۳۵ به ۲/٦٥ افزایش یافته است.
نتیجه‌گیری: روستاهای پیراشهری علی‌رغم اختلاف زیاد با مقولهٔ توسعهٔ پایدار روستایی به‌جهت مجاورت با کلان‌شهر مشهد، دارای امتیازات خاصّی نسبت به سایر روستاهای شهرستان هستند. بدیهی است ریشهٔ اصلی مهاجرت‌های روستاشهری در وضعیت نابسامانِ اقتصادی و معیشتی روستاهای کشور نهفته است.
کلیدواژه‌ها: شهرستان مشهد، دهستان تبادکان، روستاهای پیراشهری، مهاجرت، کیفیت زندگی

۱. مقدّمه

کیفیت زندگی یکی از مهم‌ترین مسائل پیش‌روی جهان امروز و از مباحث اساسی در تکوین سیاست‌گذاری اجتماعی محسوب می‌شود. صاحب‌نظران امروزه بهبود کیفیت زندگی را هدف اصلی تمام برنامه‌ها و سیاست‌ها به‌حساب آورده و آن را مقصد مشترک توسعه در سطوح محلّی، ملّی و بین‌المللی می دانند. براین‌اساس آیندهٔ بشر متّکی بر درک بهتر عواملی خواهد بود که بر کیفیت زندگی انسان تأثیرگذار هستند (بریمانی و راستی، ۱۳۹۱، ص. ۲).

هرچند که ارتقای کیفیت زندگی در مقیاس‌های فردی و اجتماعی از دیرباز موردتوجّه برنامه‌ریزان بوده است، امّا در دهه‌های اخیر با اولویت‌یافتن اهداف اجتماعی و تدوین آنها در قالب برنامه‌های توسعه، به‌تدریج نگرش انسانی و جامعه‌شناختی دربارهٔ کیفیت زندگی در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌های کلانِ کشورهای پیشرفته راه یافته است (پورطاهری، رکن‌الدّین افتخاری، و فتّاحی، ۱۳۹۰، ص. ٤). بنابراین در مباحث مربوط به کیفیت زندگی، فقط زیستن مهم نیست، بلکه کیفیت آن نیز دارای اهمّیت است (قنبری، رحیمی، و احمدیان، ۱۳۹۲، ص. ٧٤). کیفیت زندگی مفهوم گسترده‌ای است که دارای معانی گوناگونی برای افراد و گروه‌های مختلف می‌باشد. برخی آن را به‌عنوان قابلیت زیست‌پذیری یک ناحیه، برخی دیگر به‌عنوان سنجه‌ای برای میزان جذّابیت و برخی به‌عنوان رفاه عمومی، بهزیستی اجتماعی، شادکامی، رضایتمندی و امثالهم تفسیر کرده‌اند (اپلی و منون[1]، ۲۰۰۸، ص. ۲۸۱).

1. Epley , Menon

درحال‌حاضر، شرایط نامناسب زندگی در سکونتگاههای روستایی کشور موجب محرومیت بخش عمده‌ای از روستائیان از کیفیت زندگی مطلوب شده است (عیسی‌لو، بیات، و بهرامی، ۱۳۹۳، ص. ۱۰۷). ساکنان روستاهای کم‌توان با تنگناهای مختلفی ازجمله پایین‌بودن سطح مهارت و سواد، کمبود فرصت‌های شغلی، کمبود منابع آبی برای فعّالیت‌های کشاورزی، پایین‌بودن سطح زیرکشت، کمبود درآمد و سرمایه، کارایی پایین ماشین‌آلات کشاورزی، عدم تنوّع اقتصاد روستایی و درنتیجه کیفیت زندگی پایین مواجه هستند. بدیهی است روستائیان به امید دستیابی به شرایط مطلوب‌تر، زندگی روستا را ترک گفته و به سکونتگاههای جمعیتیِ مطلوب‌تر مهاجرت می‌نمایند. طی این جریان، مهاجرین روستایی به‌دلیل نداشتن توان اقتصادی کافی و شانس پایین سکونت در متن شهر، منطقاً در مجاورت رانده‌شدگان متن شهری در «روستاهای پیراشهری» ساکن می‌گردند.

ریشهٔ اصطلاح «پیراشهری» هنوز کاملاً مشخّص نیست، امّا اهمّیت آن از حدود یک قرن پیش درنتیجهٔ محدودشدن دوگانگی بین شهر و روستا مشخّص گردید. این سکونتگاه‌ها که با اصطلاحاتی مانند روستا ـ شهری، حومه‌شهری، لبه‌شهر، حاشیه‌شهری و پیراشهری معرّفی می‌شوند (سازمان همکاری و توسعهٔ اقتصادی اروپا[1]، ۱۹۷۹، ص. ٤)، به‌موازات رشد شتابان شهرها در کشورهای درحال‌توسعه شکل می‌گیرند. ساده‌ترین تعاریف روستاهای پیراشهری، تعاریف فضایی است. در این تعاریف روستاهای پیراشهری[2] در حاشیهٔ ناحیه‌شهری با ویژگی‌های خاصّ خود (همچون افت شتابان محیطی، دگرگونی بی‌برنامهٔ کاربری اراضی، کمبود شدید خدماتی و امثالهم) تعریف می‌شوند (ادل[3]، ۱۹۹۹، ص. ۱۱).

بدیهی است رشد جمعیت روستاهای پیراشهری درنتیجهٔ دو جریان مهاجرت است: ۱ــ مهاجرت‌های روستاشهری گسترده؛ ۲ـ مهاجرت‌های شهرگریز (مهاجرت از کلان‌شهرها). درواقع، این روستاها به‌دلیل مهاجرپذیری از داخل و خارج منطقه و نیز رشد جمعیت خودِ منطقه رشد می‌کند (خراسانی و رجایی، ۱۳۹۳، ص. ۷).

شهرستان مشهد در استان خراسان رضوی، به‌دلیل مرکزیت و تمرکز امکانات، خدمات، سرمایه و جریان‌ها و امثالهم به‌لحاظ جریان‌های مهاجرتی از شرایط ویژه و قابل‌تأمّلی برخوردار است. طی دورهٔ ده‌سالهٔ ۱۳۸۵ـ۱۳۷۵ از کلّ مهاجران واردشده به استان، ۵۲/۵ درصد وارد شهرستان مشهد

1. Organisation for Economic Co-operation and Development(OECD)
2. Peri-Urban
3. Adell

شده اند. از مجموع مهاجران واردشده به شهرستان مشهد، ۳۲/۲ درصد از شهرستان‌های استان خراسان رضوی (۷۱/۸ درصد شهری و ۲۸/۲ درصد روستایی) و ٤۲ درصد از سایر استان‌های کشور، وارد شهرستان مشهد شده‌اند (۹۰/۷ درصد شهری و ۹/۳ درصد روستایی)(*سالنامهٔ آماری استان خراسان رضوی*، ۱۳۹۰، ص. ۱۲۰). در مطالعهٔ حاضر، مورد مطالعهٔ روستاهای پیراشهری دهستان تبادکان شهرستان مشهد است. براساس نتایج سرشماری ۱۳۹۰، دهستان تبادکان دارای ۸۳۱۵۹ نفر جمعیت است (*شناسنامهٔ آبادی‌های استان خراسان رضوی*، ۱۳۹۰). این حجم جمعیت از جمعیت پانزده شهرستان در استان خراسان رضوی (باخرز، بجستان، بردسکن، بینالود، تخت جلگه و ...) در سال ۱۳۹۰ بیشتر بوده است. بدیهی است جمعیت زیاد این دهستان به‌دلیل رشد غدّه‌ای روستاهای پیراشهری در این دهستان است. این روستاها به‌عنوان دروازه‌های ورودی شمال شرق مشهد، بخش مهمّی از مهاجران روستاشهری را در خود جای داده‌اند. درحال‌حاضر، تجمّع جمعیت باعث گسترش بی‌ضابطهٔ شهر مشهد در این مسیر و نیز ادغام تدریجی روستاهای ابتدای جادّهٔ سیمان از دههٔ ۱۳٤٥به بعد در شهر و تبدیل روستاهای کنونی به نقاط حاشیه‌نشین و رشد حاشیه‌نشینی در محدودهٔ دروی، سیس‌آباد، دهرود، همّت‌آباد و... شده است (احمدیان، ۱۳۸٥، ص. ۸۲۷). بررسی‌ها نشان می‌دهد نرخ رشد جمعیت روستاهای پیراشهری این دهستان طی دهه‌های اخیر بالا بوده، به‌طوری‌که روستای دهرود طی سال‌های گذشته (۱۳۹۰ـ۱۳۸٥) نرخ رشد ۸ درصد و روستای همّت‌آباد نرخ رشد ٥/٦ را تجربه کرده است. ازآنجاکه امروزه اغلب مهاجرت‌ها برای دستیابی به زندگی بهتر و ارتقای کیفیت زندگی انجام می‌شود، سؤال اصلی تحقیق بدین‌صورت مطرح می‌گردد: کیفیت زندگی روستائیان در نواحی پیراشهری، در مقایسه با روستا چه تغییری کرده است؟ با عنایت به نقش محوری کیفیت زندگی در توسعه و افزایش رفاه جامعهٔ انسانی (بریمانی، جعفری، و بلوچی، ۱۳۹۲، ص. ٤۲)، سنجش کیفیت زندگی و مقایسهٔ آن بین نواحی پیراشهری و روستاهای مبدأ مهاجران روستایی ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است که تاکنون کمتر موردتوجّه قرار گرفته است.

۲. پیشینهٔ تحقیق

در چند دههٔ اخیر، شناخت، اندازه‌گیری و بهبود کیفیت زندگی از اهداف عمدهٔ افراد، محقّقان، برنامه‌ریزان و دولت‌ها بوده است. این عرصهٔ علمی موردتوجّه تعداد زیادی از رشته‌ها ازجمله روان‌شناسی، پزشکی، اقتصاد، جامعه‌شناسی و جغرافیا می‌باشد. براساس پایگاه داده‌های مؤسّسهٔ

اطّلاعات علمی، از سال ۱۹۸۲ تا ۲۰۰۵، بیش از ۵۵ هزار تحقیق درمورد کیفیت زندگی صورت گرفته است. جدول (۱) به بررسی مطالعات انجام‌شده طی سال‌های اخیر پیرامون کیفیت زندگی روستائیان می‌پردازد:

جدول ۱ـ ادبیات تحقیق پیرامون کیفیت زندگی روستائیان

مأخذ: یافته‌های تحقیق با استفاده از منابع در دسترس، ۱۳۹٤

نام نویسندگان و سال	عنوان تحقیق	یافته‌های تحقیق
جمعه‌پور و عیدی تراکمه (۱۳۹۲)	پژوهش کیفی دربارهٔ کیفیت زندگی مهاجران فصلی نیروی کار جوان روستایی از شهرستان کلیبر به تهران	از دیدگاه اکثر مهاجران فصلی، داشتن کیفیت زندگی خوب و بد، در درجهٔ اوّل بیشتر به مسائل اقتصادی منوط است. بنابراین اکثر جوانان مهاجر فصلی برای رهایی از فقر و دستیابی به کیفیت زندگی بهتر و ارتقای سطح زندگی‌شان، اقدام به مهاجرت فصلی می‌کنند.
قنبری، رحیمی، و احمدیان (۱۳۹۲)	سنجش و ارزیابی شاخص کیفیت زندگی در مناطق روستایی	برای نیل به توسعهٔ پایدار، توجّه به توسعهٔ روستایی و افزایش سطح کیفیت زندگی روستاییان، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. نتایج این پژوهش نشان داد میزان رضایتمندی از کیفیت زندگی و سطح کیفیت زندگی در دهستان میانده از نظر ابعاد سلامت جسمانی و روانی، در حدّ متوسط و بالاتر است، امّا از حیث ابعاد سلامت محیط، سلامت اجتماعی و اقتصادی، پایین‌تر از حدّ متوسط است.
احمدوند، هدایتی، و عبداللهی (۱۳۹۱)	بررسی تأثیر رفاه و سرمایه بر کیفیت زندگی در مناطق روستایی شهرستان بویراحمد	نتایج نشان داد که بین کیفیت زندگی و سرمایهٔ اجتماعی، رابطه معنی‌داری وجود ندارد، امّا کیفیت زندگی رابطهٔ معنی‌داری با رفاه اجتماعی دارد. همچنین از نظر کیفیت زندگی، خانوارهای موردمطالعه در چهار سطح کیفیت زندگی پایین، متوسّط، خوب و عالی تفکیک‌شدنی هستند. بنابراین کیفیت زندگی در پیشبرد برنامه‌های توسعهٔ پایدار در مناطق روستایی، انکارنشدنی است.
حاتمی‌نژاد، منوچهری، فرجی، و فرهادی (۱۳۸۹)	تحلیل کیفیت زندگی روستاهای ادغام‌شده در شهر	نتایج نشان می‌دهد به‌جز شاخص‌های اجتماعی در سایر شاخص‌ها، روستاهای ادغام‌شده نسبت به محلاّت شهری، از سطح کیفی بسیار پایینی برخوردار بوده و تنها در شاخص عملکردی از سطح بالاتر کیفی نسبت به محلاّت شهری برخوردارند. همچنین اختلاف آشکاری میان کیفیت زندگی بین محلاّت اصلی شهر و روستاهای ادغام‌شده وجود دارد.
غفّاری و امیدی (۱۳۸۷)	کیفیت زندگی در برنامه‌های عمرانی و توسعهٔ ایران	در هیچ‌کدام از برنامه‌ها، امور رفاهی و اجتماعی به سطح سیاست‌گذاری ارتقا نیافته‌اند و بیشتر از جایگاهی خدماتی برخوردار بوده‌اند. به مسائل اجتماعی از منظر اقتصادی نگاه شده و برنامه‌ها در قبل و بعد از انقلاب تحت تأثیر الگوهای جهانی قرار داشته‌اند؛ مهم‌تر اینکه با تغییر دولت‌ها، نوع پنداشت از مفاد برنامه و به‌تبع آن در سازوکارهای اجرایی و عملی برنامه‌ها، شاهد تغییرات قابل‌توجّهی می‌شویم که درمجموع، محصول و نتایج برنامه را به‌لحاظ اثربخشی تحت تأثیر قرار داده است.
رکن‌الدّین افتخاری، فتّاحی، و پورطاهری (۱۳۸۹)	ارزیابی کیفیت زندگی در نواحی روستایی	یافته‌ها نشان می‌دهند که کیفیت آموزش، کیفیت محیط مسکونی، کیفیت محیط فیزیکی و کیفیت درآمد و اشتغال، پایین‌تر از حدّ متوسط ارزیابی شده‌اند. همچنین بین جامعهٔ نمونه به‌لحاظ رضایتمندی از مؤلّفه‌های مؤثّر بر کیفیت زندگی، تفاوت معناداری وجود دارد.

ادامهٔ جدول ۱

نام نویسندگان و سال	عنوان تحقیق	یافته‌های تحقیق
رضوانی، شکیبا، و منصوریان (۱۳۸۷)	ارزیابی کیفیت زندگی در نواحی روستایی	نتایج نشان می‌دهد متغیّرهای درآمد خانوار، امکانات زیربنایی، تحصیلات، مشارکت، سلامت و کیفیت محیط بیش از ۸۵ درصد عوامل مؤثّر در میزان کیفیت زندگی هستند. همچنین برنامه‌ریزی توسعه باید متناسب با میزان دسترسی به منابع محلّی و نیازهای عینی و ذهنی مردم انجام شود تا بتواند به بهبود کیفیت زندگی روستائیان کمک کند.
رضوانی و منصوریان (۱۳۸۷)	سنجش کیفیت زندگی (بررسی مفاهیم، شاخص‌ها، مدل‌ها و ارائهٔ مدل پیشنهادی برای نواحی روستایی)	هدف مقاله ارائهٔ مدلی مناسب برای سنجش کیفیت زندگی در نواحی روستایی است. نتایج نشان می‌دهند که سنجش کیفیت زندگی در نواحی روستایی پدیده‌ای پیچیده است. بدین‌منظور، باید شرایط مکانی و زمانی توأمان موردتوجّه قرار گیرد. در مدل پیشنهادی، برای رسیدن به احساس کلّی از کیفیت زندگی، رضایت و عدم رضایت در قلمروهای مختلف با هم ترکیب می‌شود.
چن، اسی و لارا[1] (۲۰۱۵)	آیندهٔ پایدار برای روستای لیندن: یک مدل برای افزایش سرمایهٔ اجتماعی و کیفیت زندگی در یک محلّهٔ شهری	این مقاله با هدف افزایش سرمایهٔ اجتماعی و کیفیت زندگی در روستای لیندن در محلّهٔ کلمبوی ایالات متّحده انجام شده است. درزمینهٔ توسعه، وضعیت وخیم زیست‌محیطی، خانه‌های قدیمی، استفادهٔ بالای انرژی و هزینه‌های بالای آب و برق، به‌عنوان مانع توسعه عمل می‌کند.
رویز[2] (۲۰۱۵)	مطالعات کیفی کیفیت زندگی جوانان در مناطق شهری و روستایی	این مطالعه با روشی کیفی به بررسی رضایت از زندگی بین جوانان در شهر و روستا می‌پردازد. اگرچه کیفیت زندگی شامل دو مقولهٔ رفاه اجتماعی و سلامت روانی می‌شود، امّا مطالعات کیفی عمدتاً بر سلامت روانی متمرکز است.
لیانگ و گوو[3] (۲۰۱۵)	بهره‌مندی از خدمات بهداشتی و بُعد سلامت کیفیت زندگی: پژوهشی درمورد مهاجران روستا ـ شهری چین، تجزیه‌و-تحلیل متقابل	این مطالعه به بررسی HRQOL مهاجران روستایی به شهر ووهان چین می‌پردازد. در این مطالعه، جنسیت و وضعیت تأهّل و سن به‌عنوان متغیّر کنترل درنظر گرفته شد. به‌منظور بررسی اثر خدمات بهداشتی بر کیفیت زندگی، از رگرسیون استفاده شد. نتایج نشان داد که استفاده از خدمات بهداشتی به‌طور قابل‌توجهی HRQOL مهاجران روستایی را تحت تأثیر قرار می‌دهد و زندگی سالم‌تر آنها را تضمین می‌نماید.
ان جی، لی، وانگ، و چو[4] (۲۰۱۵)	اثرات تبعیض درک‌شده بر کیفیت زندگی مهاجران چینی سرزمین اصلی در هنگ‌کنگ: مطالعهٔ طولی	این مطالعه به بررسی اثرات احساس تبعیض بر کیفیت زندگی ۳۸۰ مهاجر چینی به هنگ‌کنگ با استفاده از رگرسیون چندمتغیّره می‌پردازد. براساس نتایج تحقیق، احساس تبعیض به‌طور قابل‌توجّهی با کیفیت زندگی ارتباط دارد. متغیّرهای اثر جمعی، حمایت اجتماعی و آمادگی برای مهاجرت از عوامل مهم در ارتقای کیفیت زندگی در بین مهاجران است. برای‌ن‌اساس، مداخلاتی برای کاهش تبعیض و بهبود کیفیت زندگی در میان مهاجران جدید به هنگ‌کنگ باید طرّاحی و اجرا شود.

1. Chen , Acey, Lara
2. Ruiz
3. Liang & Guo
4. Ng, Lee, Wong & Chou.

ادامهٔ جدول ۱

نام نویسندگان و سال	عنوان تحقیق	یافته‌های تحقیق
بارترام[1] (۲۰۱۵)	مهاجرت و کیفیت زندگی در مفهوم جهانی	مردم عمدتاً تصمیم به مهاجرت را برای بهبود کیفیت زندگی اتخاذ می‌کنند. اگرچه مهاجرت عمدتاً منجر به کسب درآمد بیشتر می‌شود، امّا مشخّص نیست که اثر مثبتی در شادی مهاجران دارد. در این تحقیق، به بررسی شادی مهاجرانی که مهاجرت اثر مثبتی بر بهبود وضعیت اقتصادی آنها نداشته است، پرداخته می‌شود.

مرور ادبیات تحقیق نشان می‌دهد محقّقان، سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان درخصوص نیاز به مطالعهٔ کیفیت زندگی در نواحی روستایی، با یکدیگر اتّفاق‌نظر دارند. ازاین‌رو طی دهـهٔ اخیر، مطالعات زیادی درمورد کیفیت زندگی در نواحی روستایی صورت گرفته است. این مطالعات اغلب وظایفی ازقبیل آگاه‌کردن سیاست‌گذاران از روندهای کیفیت زندگی را برعهده دارند. شکاف تحقیقات پیشین با پژوهش حاضر، بدین‌جهت است که مطالعات پیشین، اغلب به ارزیابی و سنجش کیفیت زندگی در نواحی روستایی، بررسی تأثیر عوامل گوناگون بر کیفیت زندگی و امثالهم پرداخته‌اند و پژوهشی با رویکرد تحقیق حاضر(تحلیل تطبیقی کیفیت زندگی، در دو سکونتگاه شهری و روستایی، یعنی مبدأ و مقصد مهاجران به روستاهای پیراشهری) مشاهده نگردید و از این جهت، پژوهش حاضر دارای نوآوری می‌باشد. نتایج مطالعات کیفیت زندگی می‌تواند به ارزیابی سیاست‌ها، تدوین استراتژی‌های مدیریت و برنامه‌ریزی روستایی کمک کند و برنامه‌ریزان و مدیران را به‌منظور ارتقای کیفیت زندگی ساکنین این نواحی یاری رساند.

۳. مبانی نظری تحقیق

واژهٔ کیفیت در لاتین Qual به معنی چیزی و چه و Quality به مفهوم چگونگی آمده و Qol از منظر واژگانی، به معنی چگونگی زندگی و دربرگیرندهٔ تفاوت‌های آن است که برای هر فرد، ویژه و یگانه و متفاوت با دیگران است(پورطاهری، رکن‌الدّین افتخاری، و فتّاحی، ۱۳۹۰، ص. ۱۶). به‌طورکلّی، هدف از مطرح‌کردن مفهوم کیفیت زندگی از دههٔ ۱۹۷۰ به بعد، اصلاح و تکامل مفهوم توسعه از توسعهٔ صرف کمّی بوده است، چنان که ویلیام[2] در تعریف توسعهٔ پایدار ارائه کرده است: ارتقای کیفیت زندگی ساکنین، شامل همهٔ ویژگی‌ها و اجزای زیست‌محیطی، فرهنگی،

---

1. Bartram
2. William

سیاسی، اداری، اقتصادی و اجتماعی، بدون ایجاد مانعی برای نسل آینده (ویلیام، ۲۰۰۱ نقل در امیدی، ۱۳۸۷، ص. ٤). با ورود مفهوم کیفیت زندگی در پژوهش‌های توسعهٔ پایدار، مراکز و مؤسّسات بسیاری، به مطالعهٔ مفهوم کیفیت زندگی، شاخص‌های سنجش و چگونگی ارتقای آن پرداخته‌اند. به‌رغم اختلاف نظرهایی که در تعریف کیفیت زندگی وجود دارد، توافقی ادراکی نیز در بین متخصّصان به‌چشم می‌خورد که برمبنای آن، بیشتر آنها کیفیت زندگی را مفهومی چندوجهی، نسبی، متأثّر از زمان، مکان، ارزش‌های فردی و اجتماعی می‌داند (خواجه شاهکوهی، جویباری، و صمدی، ۱۳۹۱، ص. ۲۸۹). به‌واقع کیفیت زندگی مفهومی اجتماعی است و خود معنایی واقعی ندارد (پورطاهری، رکن‌الدّین افتخاری، و فتّاحی، ۱۳۹۰، ص. ١٦).

برای تبیین مفهوم کیفیت زندگی، مدلی توسّط شیفر[1] در سال ۲۰۰۰ میلادی ارائه گردید. در این مدل، بر سه قلمرو اجتماع، محیط و اقتصاد تأکید شده است. مزیّت این مدل این است که تقابل بین قلمروها صریحاً معیّن گردیده است و تصویری از مفاهیم زیست‌پذیری، کیفیت زندگی وپایداری (ماندنی) در ارتباط متقابل با همدیگر بیان گردیده است (وان کمپ، لیدلمیجر، مارسمان، و دی هولندر[2]، ۲۰۰۳، ص. ۱۱) که زیست‌پذیری نتیجهٔ تأمین مطلوب محیطی و اجتماعی است و بیشتر از نظر زمانی، نگاه به حال حاضر دارد، امّا پایداری بیشتر متأثر از جنبه‌های محیطی است که از نظر زمانی، نگاه به آینده دارد. درواقع، می‌توان حوزه‌های اجتماعی، محیطی و اقتصادی را به‌عنوان سه رکن اصلی کیفیت زندگی در نظر گرفت. لازم به ذکر است محقّقان و صاحب‌نظران متعدّدی کیفیت زندگی را در ابعاد اجتماعی، محیطی و اقتصادی بررسی کرده‌اند (شکل ۲). به عقیدهٔ مایرس[3]، کیفیت زندگی ریشه در کفایت اقتصادی، محیطی و الزامات اجتماعی دارد (مایرس، ۱۹۸۷، ص. ۱۵۱) و عبارت است از شرایط اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و کالبدی ـ فضایی (خواجه شاهکوهی و مینایی، ۱۳۹۲، ص. ۵).

1. Sheffer
2. Van Kamp, Leidelmeijer, Marsman,& de Hollander
3. Mayres

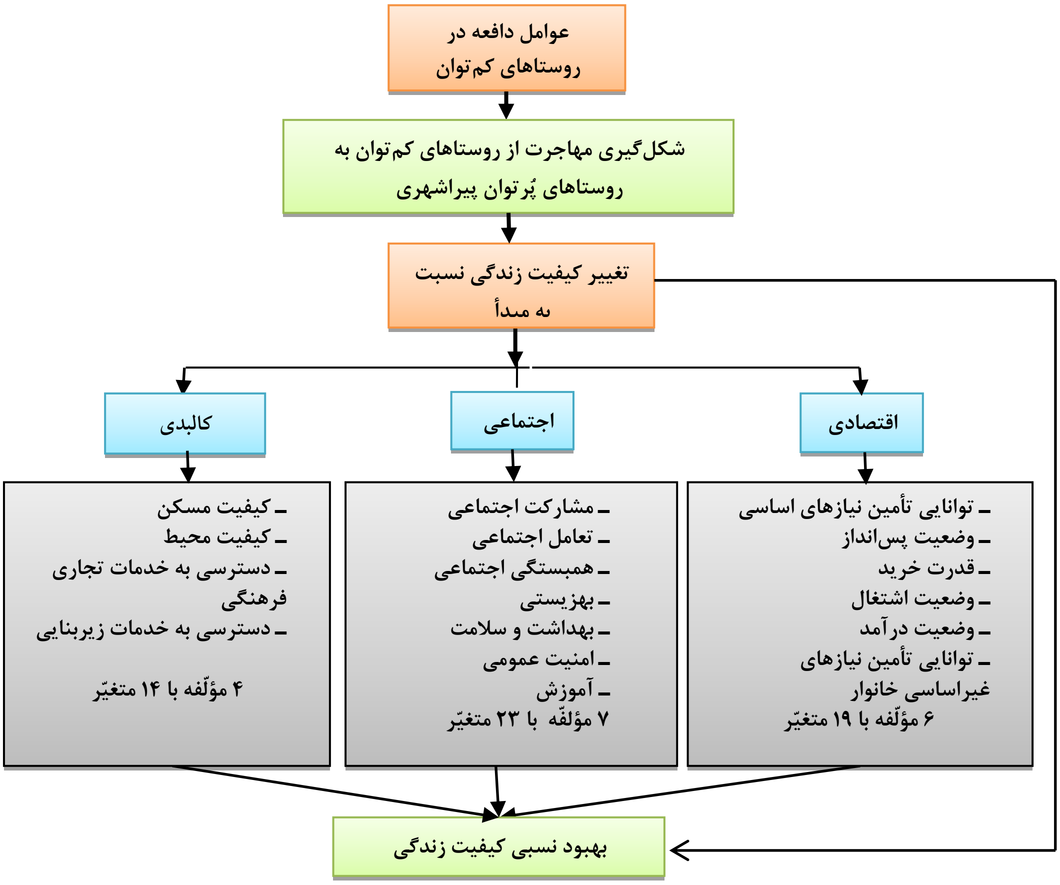
شکل ۱ـ مدل عوامل سهیم در کیفیت زندگی از دیدگاه اکولوژی انسانی

مأخذ: وان کمپ، لیدلمیجر، مارسمان، و دی هولندر ، ۲۰۰۳، ص. ۱۱

در تحقیق حاضر به استناد مطالعات اخیر، کیفیت زندگی در سه بُعد اجتماعی و فرهنگی، زیست‌محیطی و اقتصادی بررسی می‌شود. در نواحی روستایی، ابعاد کیفیت زندگی، شامل اجتماعی و فرهنگی مانند سنّت‌ها، وجود زیرساخت‌های اجتماعی، میزان انسجام اجتماعی، بُعد زیست‌محیطی به معنای رفاه انسان که ناشی از حفاظت و ارتقای محیط‌زیست و میراث طبیعی روستا باشد و بُعد اقتصادی که به معنای رفاه کفایت و امنیت درآمد است، می‌باشد (پیکت و ویلکینسون[1]، ۲۰۰۹، ص. ۳۱).

رویکردهای نظری کیفیت زندگی را می‌توان در یک تقسیم‌بندی کلّی، به دو دستهٔ توصیفی و تبیینی تقسیم کرد: رویکردهای توصیفی رابطهٔ کیفیت زندگی را با متغیّرهایی چون: جنس، سن و سواد بررسی کرده و مسئلهٔ محوری آنها، سنجش کیفیت زندگی براساس متغیّرهای زمینه‌ای است؛ امّا رویکردهای تبیینی، معطوف به شناخت عوامل مؤثّر بر کیفیت زندگی هستند که رویکردهای تبیینی خود به دو دستهٔ عاملیت‌گرا و ساختارگرا تفکیک می‌شوند (کوچکی‌نژاد، رمضان‌زاده لسبوئی، معصوم‌پورسماکوش، و فتّاحی، ۱۳۹۰، ص. ۱۲٤). لازم به ذکر است که در تحقیق حاضر، رویکردهای تبیینی با تأکید بر رویکردهای ساختارگرا مدّ نظر است.

1. Pickett & Wilkinson

شکل ۲ـ مدل تحلیل

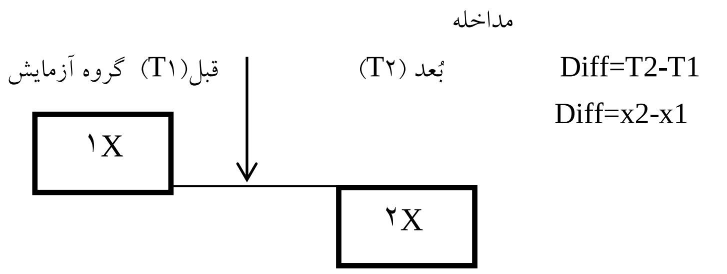
مأخذ: نگارندگان، ١٣٩٤

الف) رویکرد عاملیت‌گرا: این رویکرد غالباً مبتنی بر فردگرایی روش‌شناختی است و جامعه را نه به‌عنوان یک کلّیت، بلکه به‌عنوان جمع جبری افراد موردتوجّه قرار می‌دهد. این‌گونه تبیین هرچند می‌پذیرد که عوامل فرافردی برای تبیین مفید هستند، امّا این عوامل را همچنان به زمینه‌های فردی فرو می‌کاهد و برنقش کنشگری فرد در شکل‌دهی به فرایندها تأکید دارد؛ یعنی بیشتر ناظر بر ذهنیات، قابلیت‌ها و توانمندی‌های افراد است تا شرایط ساختاری اجتماعی یا محیط پیرامونی. به‌طورکلّی، چهار رویکرد عاملیتی را در مواجهه با کیفیت زندگی می‌توان شناسایی کرد که عبارت‌اند از: ١) مطلوبیت‌گرایی ٢) ارزش‌های عام ٣) رویکردهای نیازمحور ٤) رویکردهای قابلیتی (غفّاری و امیدی، ١٣٨٨، ص. ١١).

ب) رویکرد ساختارگرا: این رویکرد نسبت به رویکرد عاملیتی، برخوردار از دو ویژگی ممتایز است: اوّل آنکه مفهومی کامل و فراگیر از کیفیت زندگی ارائه می‌دهد که تمامی حوزه‌هایی را که در بهبود کیفیت زندگی مؤثّرند، دربر می‌گیرد و دوم آنکه، جامعه را به‌عنوان یک کلّیت می‌بینند. سه مورد از رویکردهای ساختاری به کیفیت زندگی که در این حوزه از اهمّیت اساسی‌تری برخوردارند، عبارت‌اند از: ۱) رویکرد دیالکتیک دموکراتیک برنارد ۲) کیفیت فراگیر زندگی برنارد برگر[۱]ـ اشمیت[۲] و نول[۳] ۳) کیفیت اجتماعی (غفّاری و امیدی، ۱۳۸۸، صص. ٤۱ ـ ٤۲).

٤. روش تحقیق

مطالعهٔ حاضر به روش توصیفی ـ تحلیلی با رویکرد تطبیقی است. با توجّه به این امر که امکان پیگیری کیفیت زندگی خانوارهای روستایی در طول زمان (قبل از مهاجرت به روستاهای پیراشهری) با توجّه به عدم وجودِ داده در این زمینه میسّر نمی‌باشد، از طرح تحقیق «شبه پانل» استفاده گردید. در این طرح، می‌توان اطّلاعات را در یک مقطع زمانی گردآوری کرد؛ منتهی دربارهٔ دو یا چند مقطع زمانی از افراد سؤال کرد و به وقایعی که در این فاصلهٔ زمانی رخ داده است، پی برد. در این روش، می توان میزان تغییر را از زمان اوّل تا زمان دوم محاسبه و مشخّص کرد که آیا این تغییر در گروه آزمایشی بیشتر بوده است یا خیر؟ (دواس[٤]، ۱۹۹۵، ص. ٤۸). (شکل ۳)

شکل ۳ـ طرح شبه پانل

مأخذ: دواس، ۱۹۹۵، ص. ٤۸

1. Bernard Berger
2. Schmite
3. Noll
4. Devaws

در پژوهش حاضر، واحد تحلیل «خانوارهای روستایی مهاجر» به روستاهای پیراشهری در دهستان تبادکان است. لازم به ذکر است در این تحقیق، عمدتاً خانوارهایی بررسی شده‌اند که حداکثر از زمان مهاجرت آنها به روستاهای پیراشهری ۵ سال می‌گذرد. این محدودیت به‌واسطهٔ نوع طرح تحقیق (شبه پانل) است تا بتواند محدودیت این طرح را از جهت یادآوری به کنترل درآورد. روش جمع‌آوری اطّلاعات و داده‌های تحقیق، به‌صورت پیمایشی و اسنادی است و خانوارهای نمونه در هر روستا به‌طور تصادفی انتخاب گردید. علاوه بر آن، سؤالات پرسش‌نامه به مقوله‌هایی می‌پردازد که کیفیت زندگی خانوارهای روستایی را در دو مقطع زمانی (قبل و پس از مهاجرت به روستاهای پیراشهری) بررسی می‌کند. متغیّرهای تحقیق با توجّه به بررسی مبانی نظری و تجارب مطالعاتی انتخاب گردید. در این تحقیق، ۱۷ مؤلّفه با ٥٦ متغیّر در سه بُعد اقتصادی، اجتماعی و کالبدی جهت بررسی کیفیت زندگی در نظر گرفته شد. ارزش‌گذاری داده‌ها عمدتاً با استفاده از طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت انجام شد. روایی پرسش‌نامه به‌وسیلهٔ روش «تحلیل عاملی تأییدی» موردبررسی قرار گرفت. یافته‌های کیزرمایر[1] ۰/۷۷ و بارتلت (sig≤۰/۰۵)، مناسب‌بودن انتخاب معرّف‌های لازم برای تحلیل عاملی را در بُعد اقتصادی و اجتماعی و کالبدی و همچنین سازهٔ کیفیت زندگی تأیید می‌نماید (جدول ۲).

جدول ۲ـ نتایج آمارهٔ KMO و آزمون بارتلت

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹٤

		کیفیت زندگی	بُعد اجتماعی	بُعد اقتصادی	بُعد کالبدی
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		۰/۷۷٤	۰/٦۹٦	۰/۸۲٥٦	۰/۷٥٤
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	٥۳۹٥/۰٦	۱۳۲۲/۰۸	۱٥۹۸/۲	٦۹٥/۱
	Df	۱٥٤۰	۲٥۳	۱۷۱	۹۱
	Sig.	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰

1. Kaiser-Meyer

در تحلیل عاملی تأییدی، با استفاده از روش «حداکثر درست‌نمایی» و نیز استفاده از چرخش متعامد از نوع وریماکس[1]، بُعد اقتصادی ٦٥/٥٣، بُعد اجتماعی ٦٥/٣٢ و بُعد کالبدی ٦٣/١٧ درصد واریانس تبیین‌شده را به خود اختصاص داده است. در کل، کیفیت زندگی با ٦٢ شاخص دارای میزان درصد واریانس تبیین‌شده برابر با ٦٨ درصد است. بنابراین می‌توان بیان کرد ابعاد و مفهوم کیفیت زندگی از اعتبار سازه‌ای برخوردار است.

همچنین به‌منظور احراز پایایی سؤالات متعدّد تحقیق، از ضریب آلفای کرونباخ استفاده گردید که با توجّه به ضرایب به‌دست‌آمده، مشاهده می‌گردد که دقّت لازم برای احراز پایایی پرسش‌نامه به‌کار گرفته‌شده و گویه‌های طرّاحی‌شده برای سنجش متغیّرها، با یکدیگر همبستگی درونی دارند؛ به‌طوری‌که ضریب آلفای کرونباخ در بُعد اقتصادی ۰/۸۱، در بُعد اجتماعی ۰/۷۰۷ ، در بُعد کالبدی ۰/۷۲۷ و در سازهٔ کلّی کیفیت زندگی ۰/۸۱۹ به‌دست آمد که حاکی از سطح بالای اعتماد (پایایی) پرسش‌نامه است (جدول ۳).

جدول ۳ ـ نتایج تحلیل عاملی تأییدی و آلفای کرونباخ درمورد سازهٔ کیفیت زندگی و ابعاد آن

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ١٣٩٤

متغیّر	تعداد شاخص‌ها	Initial Eigenvalues Cumulative %	ضریب آلفای کرونباخ
کیفیت زندگی در بُعد اقتصادی	۱۹	٦٣/٥٣	۰/۸۱۷
کیفیت زندگی در بُعد اجتماعی	۲۳	٦٥/٣٢	۰/۷۰۷
کیفیت زندگی در بُعد کالبدی	١٤	٦٣/١٧	۰/۷۲۷
کیفیت زندگی	٥٦	٦٨/۰۳	۰/۸۱۹
Extraction Method: Maximum Likelihood			

دهستان تبادکان در بخش مرکزی شهرستان و در مجاورت شهر (شمال شرق شهر) قرار دارد. تبادکان در سال ۱۳۹۰، دارای ٨٦ آبادی دارای سکنه با ۸۲۲۹۹ نفر جمعیت بوده است (*سالنامهٔ آماری استان خراسان رضوی*، ۱۳۹۰). روستاهای دهرود، همّت‌آباد و گرجی سفلی با توجّه به فاصله بسیار کم تا شهر مشهد (جدول ٤) و به‌جهت دارابودن ویژگی‌های خاص، جزو روستاهای پیراشهری مشهد محسوب می‌گردند و به‌عنوان مطالعهٔ موردی در این پژوهش موردبررسی قرار گرفتند. جهت تعیین حجم خانوار نمونه، از فرمول کوکران به شرح ذیل استفاده گردید و سپس

1. Varimax

حجم نمونهٔ هریک از روستاهای موردبررسی براساس قاعدهٔ تسهیم، به‌نسبت تعیین شد (جدول ٤).

$$n = \frac{\frac{(1/96)^2 \times 0/5 \times 0/5}{(0/065)^2}}{1 + \frac{1}{7730}\left(\frac{(1/96)^2 \times 0/5 \times 0/5}{(0/065)^2} - 1\right)} \approx 220$$

جدول ٤ـ جمعیت روستاهای موردمطالعه در سال ۱۳۹۰ و حجم نمونه

مأخذ: نتایج عمومی سرشماری نفوس و مسکن، شهرستان مشهد، ۱۳۹۰

دهستان	نام آبادی	تعداد جمعیت	تعداد خانوار	حجم نمونه	فاصله تا مشهد km
تبادکان	گرجی سفلی	۱۵٤۲۰	٤۲۰۳	۱۲۰	٤
تبادکان	دهرود	۱۰۳۷۳	۲۸٤۹	۸۰	۱
تبادکان	همّت‌آباد	۲۵۰۰	٦۷۸	۲۰	۳
جمع		۲۸۲۹۳	۷۷۳۰	۲۲۰	–

همان‌گونه که در جدول (۵) مشاهده می‌گردد، روستای دهرود، با نرخ رشد ۱۳ درصد در دههٔ ۱۳۵۵ـ ۱۳٤۵، ۲۰/۹ درصد در دههٔ ۱۳٦۵ـ۱۳۵۵، ۲/۲ درصد در دههٔ ۱۳۷۵ـ۱۳٦۵، ٤/۹ درصد در دههٔ ۱۳۸۵ـ ۱۳۷۵ و ۸ درصد در دههٔ ۱۳۹۰ـ۱۳۸۵، در مقایسه با روستاهای گرجی سفلی و همّت‌آباد از نرخ رشد بالاتری برخوردار بوده است. این روستا طی دورهٔ ۱۳۹۰ـ۱۳٤۵ جمعیت‌پذیری بالایی داشته و مهاجران زیادی از سایر سکونتگاه‌های شهری و روستایی شهرستان و استان را پذیرفته است. روستاهای پیراشهری شهرستان مشهد، نقش سکّوی پرتاب به مادرشهر را برای مهاجران ایفا می‌نمایند؛ به‌طوری‌که مهاجران پس از مدّتی، امکان اسکان در متن شهر را به‌دست آورده و از روستاهای پیراشهری به مادرشهر مهاجرت می‌نمایند.

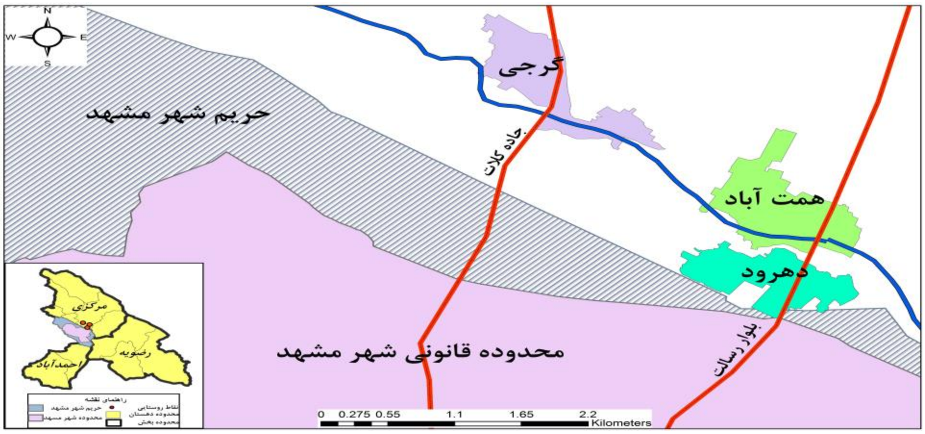
جدول ۵ـ جمعیت و نرخ رشد روستاهای موردبررسی طی دورهٔ ۱۳۹۰ـ۱۳٤۵

مأخذ: مرکز آمار ایران، سال‌های ۱۳٤۵ تا ۱۳۹۰

دوره / روستا	جمعیت ۱۳۹۰	جمعیت ۱۳۸۵	جمعیت ۱۳۷۵	جمعیت ۱۳٦۵	جمعیت ۱۳۵۵	جمعیت ۱۳٤۵	۱۳٤۵ـ۱۳۵۵	۱۳۵۵ـ۱۳٦۵	۱۳٦۵ـ۱۳۷۵	۱۳۷۵ـ۱۳۸۵	۱۳۸۵ـ۱۳۹۰
دهرود	۱۰۳۷۳	۷۰٦۲	٤۳٦۳	۳٤۹۳	۵۲۲	۱۵٤	۱۳/۰	۲۰/۹	۲/۲	٤/۹	۸/۰

ادامه جدول ۵

دوره / روستا	جمعیت ۱۳۹۰	جمعیت ۱۳۸۵	جمعیت ۱۳۷۵	جمعیت ۱۳۶۵	جمعیت ۱۳۵۵	جمعیت ۱۳۴۵	۱۳۴۵_۱۳۵۵	۱۳۵۵_۱۳۶۵	۱۳۶۵_۱۳۷۵	۱۳۷۵_۱۳۸۵	۱۳۸۵_۱۳۹۰
گرجی سفلی	۱۵۴۲۰	۱۳۳۶۷	۸۳۴۱	۶۲۱۰	–	–	-	-	۳/۰	۴/۸	۲/۹
همّت‌آباد	۲۵۰۰۰	۱۹۰۳	۱۴۲۰	۱۶۶۱	۶۵۰	۱۳۴	۱۷/۰	۹/۸	۱/۶-	۳/۰	۵/۶

نقشهٔ ۱ـ روستاهای موردبررسی و موقعیت هریک در حاشیهٔ شهر مشهد و در سطح شهرستان مشهد

مأخذ: لایه‌های محدوده و حریم شهر مشهد و تصاویر ماهواره‌ای **Google Earth**، ۱۳۹۴

۵. یافته‌های تحقیق

براساس یافته‌های میدانی، از مجموع ۲۲۰ نفر، تعداد ۸۷ نفر (معادل ۳۹/۵ درصد پاسخ‌گویان) زن و۱۳۳ نفر از پاسخ‌گویان (معادل ۶۰/۵ درصد) مرد می‌باشند و میانگین سنّی پاسخ‌گویان ۴۳/۵ سال، کمترین سنّ پاسخ‌گویان ۱۸ سال و بالاترین سن ۷۹ سال است. ۵۸ نفر معادل (۲۶/۴ درصد) بی‌سواد، ۷۲ نفر (معادل ۳۲/۷ درصد) دارای تحصیلات ابتدایی، ۳۸ نفر(معادل ۱۷/۳ درصد) دارای سطح تحصیلات سیکل، ۳۸ نفر(معادل ۱۷/۳ درصد) دارای دیپلم، و ۶ نفر (معادل ۲/۷ درصد) فوق دیپلم و فقط ۸ نفر(معادل ۳/۶ درصد) دارای مدرک لیسانس هستند. همچنین ۱۵ نفر (معادل ۱۰/۴ درصد) شاغل در بخش کشاورزی، ۶ نفر (معادل ۷/۶ درصد) شاغل در بخش صنعت و ۱۹۹ نفر (معادل ۸۱/۹ درصد) شاغل در بخش خدمات بوده اند. از نظر نوع مسکن ۱۲۵ نفر (معادل ۵۶/۸ درصد) دارای مسکن شخصی و ۹۵ نفر (معادل ۴۳/۲ درصد) دارای مسکن استیجاری هستند. ۵۴ درصد مهاجران به روستاهای موردبررسی از روستاهای

شهرستان‌های مشهد (فارمد، فاز، پرمه، آق‌داش، دهکول، اسلام‌آباد و سیس‌آباد) و سایر مهاجران عمدتاً از زاهدان، کلات، تربت‌حیدریه و بیرجند به روستاهای پیراشهری این دهستان مهاجرت کرده‌اند.

۵. ۱. بُعد اقتصادی کیفیت زندگی

در بُعد اقتصادی ٦ مؤلّفه و ۱۹ متغیّر به شرح جدول (٦) موردبررسی قرار گرفت. همان‌گونه که در جدول زیر مشاهده می‌شود، تنها در سه متغیّر «توانایی پس‌انداز» و «توانایی خرید مسکن» و «میزان اجاره‌بهای مسکن» به‌ترتیب با ۰/۲٤- و ۰/٤۲- و ۰/۹۸- میزان تغییر نسبت به شرایط قبل از مهاجرت منفی و نامطلوب بوده است. بدیهی است هزینه‌های بالاتر زندگی در روستاهای پیراشهری امکان پس‌انداز را پایین‌تر می‌آورد. همچنین با توجّه به مجاورت این روستاها با شهر مشهد و احتمال ادغام اغلب این روستاها در شهر مشهد، قیمت مسکن نسبتاً بالاتر بوده، بنابراین توانایی خرید مسکن خانوارهای مهاجر نسبت به قبل از مهاجرت کاهش و اجاره‌بهای مسکن افزایش یافته است. در سایر متغیّرهای موردبررسی در بُعد اقتصادی تغییر مثبت در متغیّرهای کیفیت زندگی مشاهده می‌شود.

جدول ٦ـ میانگین و میزان تغییر وضعیت متغیّرهای بُعد اقتصادی کیفیت زندگی

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹٤

مؤلّفه	متغیّر	میانگین در روستا	میانگین در شهر	میزان تغییر وضعیت	جهت تغییر
توانایی تأمین نیازهای اساسی خانوار	توانایی تأمین هزینهٔ تحصیل فرزندان	۲/۱٦	۲/٦٤	+۰/٤۸	↑
	توانایی تأمین پوشاک خانواده	۲/۰٦	۲/۵۷	+۰/۵۱	↑
	توانایی تأمین مخارج مواد غذایی موردنیاز خانواده	۲/٤۵	۲,۸۳	+۰/۳۸	↑
	مصرف هفتگی مواد پروتئینی (گوشت و...)	۲/۵۸	۲/٦٤	+۰/۰٦	↑
	مصرف هفتگی سبزیجات و میوه در برنامهٔ غذایی	۲/٦۰	۲/۷٤	+۰/۱٤	↑
وضعیت پس‌انداز	متوسّط هزینه‌های خانواده	۲/۸۸	۳/٦۳	+۰/۷۵	↓
	توانایی پس‌انداز	۲/۰٤	۱/۸	-۰/۲٤	↓
	کفایت پس‌انداز برای مواجهه باپیشامدهای ناگهانی (ازدواج، بیماری و...)	۱/۹۲	۲/۰۱	+۰/۰۹	↑
قدرت خرید	توانایی خرید مسکن	۲/۱۷	۱/۷۵	-۰/٤۲	↓
	توانایی خرید خودرو	۱/۷۷	۱/۸۷	+۰/۱	↑
وضعیت اشتغال	وجود زمینه‌های شغلی برای جوانان	۱/۷۵	۲/۹۷	+۱/۲۲	↑
	رضایت از شغل	۱/۹٦	۲/۷۰	+۰/۷٤	↑
وضعیت درآمد	تناسب درآمد با میزان زحمت متحمّل‌شده	۲/۰۱	۲/٦۰	+۰/۵۹	↑
	رضایت از درآمد	۱/۹۹	۲/۵۹	+۰/٦	↑
	سطح دستمزدها	۱/۷۸	۲/٦۵	+۰/۸۷	↑

ادامه جدول ٦

مؤلّفه	متغیّر	میانگین در روستا	میانگین در شهر	میزان تغییر وضعیت	جهت تغییر
توانایی تأمین نیازهای غیراساسی خانوار	توانایی تهیهٔ کالاهای غیراساسی (طلا، مبلمان، کالاهای لوکس و...)	۱/٦۸	۲/۰٤	+۰/۳٦	↑
	توانایی تعویض وسایل فرسودهٔ منزل	۱/۸۳	۲/۱٤	+۰/۳۱	↑
	توان انجام مسافرت سالانه به‌همراه خانواده	۱/۹۳	۲/۳۸	+۰/٤٥	↑

۵. ۲. بُعد اجتماعی کیفیت زندگی

در بُعد اجتماعی، ۷ مؤلّفه و ۲۳ متغیّر به شرح جدول (۷) موردبررسی قرار گرفت. مطابق جدول در کلیهٔ متغیّرهای مؤلّفه، «تعامل اجتماعی» و «همبستگی اجتماعی»، یعنی بازدید از اقوام و خویشاوندان، رابطهٔ خانوادگی و رفت‌وآمد با همسایگان، حلّ اختلافات به‌صورت کدخدامنشانه در محل، یکپارچگی قومی و دوری از نزاع و کشمکش، هم‌فکر، هم‌عقیده و هم‌شأن‌بودن همسایه‌ها، میزان تغییر نسبت به قبل از مهاجرت، منفی و نامطلوب بوده است. در مؤلّفهٔ «بهداشت و سلامت»، تغییر وضعیت متغیّر «احساس سلامت جسمانی» و «زندگی در شرایط اضطراب‌آور» به‌ترتیب به میزان ۰/۵۵- و ۰/۸۹- کاهش داشته است. در مؤلّفهٔ «امنیت عمومی» به‌جز «حضور مؤثّر نیروی انتظامی»، میزان تغییر وضعیت سایر متغیّرها منفی بوده و نسبت به قبل از مهاجرت، نامطلوب‌تر گردیده است. بدیهی است تعامل و همبستگی اجتماعی با ناهمگونی جمعیت در روستاهای پیراشهری، رابطهٔ عکس دارد. جمعیت روستاهای پیراشهری به‌دلیل مهاجرپذیری بالا، بسیار ناهمگون می‌باشد که این امر باعث کاهش همبستگی و تعامل اجتماعی می‌گردد. همچنین با توجّه به ناهمگنی جمعیت، «امنیت عمومی» نسبت به قبل از مهاجرت، پایین‌تر ارزیابی گردیده است. نیز با توجّه به اینکه زندگی در شرایط اضطراب‌آور بعد از مهاجرت بیشتر از قبل ارزیابی گردیده است، طبیعتاً احساس سلامت جسمانی در بعد از مهاجرت کاهش می‌یابد. در سایر متغیّرهای موردبررسی در بُعد اجتماعی، تغییرات به‌وقوع‌پیوسته در متغیّرهای کیفیت زندگی، مثبت و مطلوب ارزیابی گردیده است.

جدول ۷ـ میانگین و میزان تغییر وضعیت متغیّرهای بُعد اجتماعی کیفیت زندگی

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹٤

مؤلّفه	گویه‌ها	میانگین در روستا	میانگین در شهر	میزان تغییر وضعیت	جهت تغییر
مشارکت اجتماعی	تمایل به شرکت در انتخابات	۳/۳۰	۳/۵۲	+۰/۲۲	↑
	مشارکت در امور مختلف مذهبی (نماز جماعت و...)	۳/۲٤	۳/۳٤	+۰/۱	↑

ادامهٔ جدول ۷

مؤلّفه	گویه‌ها	میانگین در روستا	میانگین در شهر	میزان تغییر وضعیت	جهت تغییر
	تمایل به شرکت در مناسبت‌های ملّی(۲۲ بهمن و...)	۲/۵۷	۲/۷٦	+۰/۱۹	↑
تعامل اجتماعی	بازدید از اقوام و خویشاوندان	۳/۳۷	۳/۱٦	−۰/۲۱	↓
	رابطهٔ خانوادگی و رفت‌وآمد با همسایگان	۳/٤۵	۳/۰٦	−۰/۳۹	↓
همبستگی اجتماعی	حلّ اختلافات به‌صورت کدخدامنشانه در محل	۳/۳٦	۱/۹۳	−۱/٤۳	↓
	یکپارچگی قومی و دوری از نزاع و کشمکش	۳/۳۵	۲/۵۵	−۰/۸	↓
	هم‌فکر، هم‌عقیده و هم‌شأن‌بودن همسایه‌ها	۳/٤۲	۲/۸۱	−۰/٦۱	↓
بهزیستی	رضایت از زندگی	۲/٤۲	۲/۷٤	+۰/۳۲	↑
	احساس پیشرفت و بهتر شدن	۱/۹۹	۳/۰۳	+۱/۰٤	↑
	احساس عدالت اجتماعی و برخورداری از فرصت‌های برابر	۱/۸۹	۲/٦۸	+۰/۷۹	↑
	احساس شادی و مسرّت	۲/۸۰	۲/۸۱	+۰/۰۱	↑
بهداشت و سلامت	برخورداری از بیمه‌درمانی	۲/٦۳	۲/۸۲	+۰/۱۹	↑
	دسترسی به خدمات بهداشتی و درمانی	۲/۲۲	۳/۰۲	+۰/۸	↑
	زندگی در شرایط اضطراب‌آور	۲/۵۷	۳/٤٦	−۰/۸۹	↓
	احساس سلامت جسمانی	۳/۳٦	۲/۸۱	−۰/۵۵	↓
امنیت عمومی	حضور مؤثّر نیروی انتظامی	۲/۲۱	۲/٦۰	+۰/۳۹	↑
	میزان وقوع جرم (مزاحمت، دزدی و...)	۲/٦۹	۳/۸۹	−۱/۲	↓
	رضایت کلّی از وضعیت امنیت	۲/۷۵	۲/۳۲	−۰/٤۳	↓
	نگرانی از تردّد همسر و فرزندان در شب	۲/۷۵	۳/٦٦	−۰/۹۱	↓
آموزش	رضایت از کیفیت امکانات آموزشی	۲/۰۱	۲/٤٤	+۰/٤۳	↑
	امکان ادامه تحصیل دانشگاهی	۲/۲٤	۲/۷۱	+۰/٤۷	↑
	توانایی ثبت‌نام فرزندان در کلاس‌های فرهنگی، ورزشی و...	۱/۸۷	۲/۵	+۰/٦۳	↑

۵. ۳. بُعد کالبدی کیفیت زندگی

در بُعد کالبدی، ٤ مؤلّفه و ۱٤ متغیّر به شرح جدول (۸) موردبررسی قرار گرفت. مطابق جدول در کلیهٔ متغیّرهای مؤلّفهٔ «کیفیت محیط»، میزان تغییر نسبت به قبل از مهاجرت، منفی و نامطلوب بوده است. در مؤلّفهٔ «دسترسی به خدمات زیربنایی»، میزان تغییر وضعیت متغیّر «کیفیت آب آشامیدنی» به میزان ۰/۸− نسبت به قبل از مهاجرت، کاهش یافته است. بدیهی است با توجّه به جمعیت بالای روستاهای پیراشهری و عدم برخورداری از شهرداری و... ، کیفیت محیط نسبت به قبل از مهاجرت، نامطلوب‌تر ارزیابی گردیده است.

جدول ۸ـ میانگین و میزان تغییر وضعیت متغیّرهای بُعد کالبدی کیفیت زندگی

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴

مؤلّفه	متغیّرها	میانگین در روستا	میانگین در شهر	میزان تغییر وضعیت	جهت تغیر
کیفیت مسکن	کیفیت مصالح به‌کاررفته در مسکن	۲/۱۴	۲/۵۶	+۰/۴۲	↑
	تجهیزات و امکانات مسکن (تعداد اتاق، حمّام و...)	۲/۱۵	۲/۷۰	+۰/۵۵	↑
	انطباق مسکن با قوانین و استانداردهای ساخت‌وساز	۱/۸۵	۲/۱۹	+۰/۳۴	↑
کیفیت محیط	بهداشت محیط زندگی	۲	۱/۹۶	−۰/۰۴	↓
	جمع‌آوری و دفع زباله	۱/۹۹	۱/۹۷	−۰/۰۲	↓
	دسترسی به پارک و فضای سبز	۲/۳۳	۱/۹۵	−۰/۳۸	↓
	آلودگی صوتی و سروصدا	۲/۶۹	۳/۶۲	−۰/۹۳	↓
دسترسی به خدمات تجاری ـ فرهنگی	دسترسی به امکانات تجاری(خرده‌فروشی و...)	۲/۳۷	۳/۳۴	+۰/۹۷	↑
	دسترسی به امکانات فرهنگی، هنری و ورزشی	۱/۷۴	۲/۴۳	+۰/۶۹	↑
	دسترسی به خدمات مالی و اعتباری(وام)	۱/۹	۳/۳۷	+۱/۴۷	↑
	دسترسی به امکانات آموزشی(دبستان و...)	۲/۲۸	۲/۹۵	+۰/۶۷	↑
دسترسی به خدمات زیربنایی	کیفیت آب آشامیدنی	۲/۲	۱/۴۰	−۰/۸	↓
	دسترسی به وسایل حمل‌ونقل عمومی	۲/۳	۳/۳۶	+۱/۰۶	↑
	دسترسی به امکانات زیربنایی، مانند گاز، برق	۲/۴۲	۳/۲۷	+۰/۸۵	↑

٤,٥. یافته‌های استنباطی

به‌منظور بررسی نرمال‌بودن توزیع صفات، از آزمون کولموگروف ـ اسمیرنوف[1] و ضرایب چولگی و کشیدگی کیفیت زندگی به تفکیک ابعاد استفاده شد. نتایج آزمون حاکی از توزیع نرمال صفات در سازهٔ کیفیت زندگی و ابعاد موردبررسی (جدول ۹) می‌باشد.

جدول ۹ـ آزمون کولموگروف اسمیرنوف درمورد کیفیت زندگی روستائیان قبل و پس از مهاجرت

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹٤

آماره	بُعد اقتصادی	بُعد اجتماعی	بُعد کالبدی	کیفیت زندگی
آمارهٔ آزمون	۰/۰۵۸	۰/۰٦٤	۰/۰۸٤	۰/۰٦٦
سطح معنی داری	۰/٦۹	۰/۷٦	۰/۱۰	۰/۰٦
چولگی	۰/۱۷۵	۰/۱۲۷	۰/۲٦	۰/۰٦
کشیدگی	۰/٤٦	۰/۳٦	۰/۲٦	−۰/۰۸

* سطح معناداری (۰/۰۵)

1. Kolmogorov-Smirnov

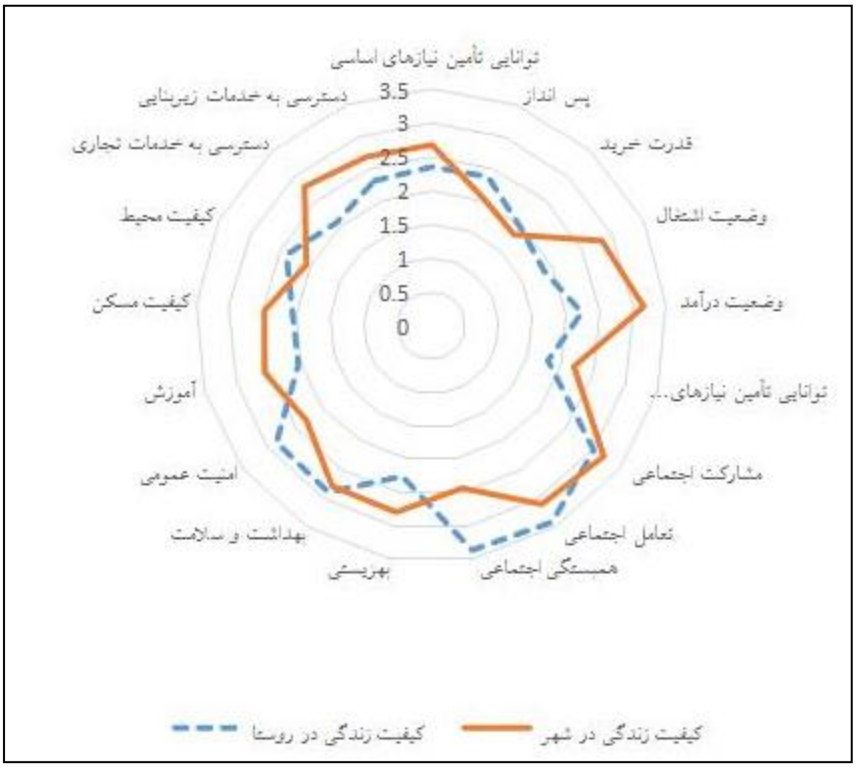
بنا به نتایج آزمون کولموگروف اسمیرونوف، مشاهده می‌شود در سازهٔ کیفیت زندگی و ابعاد آن، سطح معنی‌داری بیشتر از ۰/۰۵ است و متغیّرهای موردبررسی دارای توزیع نرمال هستند. همچنین ضرایب چولگی و کشیدگی نیز مؤیّد این امر می‌باشد(sk & Ku≤ ۰/۵). با توجّه به نرمال‌بودن توزیع صفات، جهت بررسی تفاوت یا عدم وجود تفاوت درمورد میانگین مؤلّفه‌ها و ابعاد کیفیت زندگی، از آزمون تی‌جفت نمونه‌ای[1] استفاده گردید. همان‌گونه که در جدول (۱۰) مشاهده می‌شود با توجه به سطح معناداری (sig≤۰/۰۵) در آزمون تی جفت نمونه‌ای، تفاوت میانگین درمورد کلیهٔ مؤلّفه‌های ابعاد اجتماعی، اقتصادی و کالبدی معنادار است.

جدول ۱۰ـ نتایج آزمون تی‌جفت نمونه‌ای درمورد مؤلّفه‌های کیفیت زندگی به تفکیک ابعاد

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹٤

ابعاد	مؤلّفه‌های کیفیت زندگی	کیفیت زندگی در روستا	کیفیت زندگی در شهر	Paired Samples Test					
				خطای میانگین	میزان اختلاف در سطح اطمینان ۹۵٪		آمارهٔ t	df	sig
					حدّ پایین	حدّ بالا			
بُعد اقتصادی	توانایی تأمین نیازهای اساسی	۲/۳۷	۲/٦۸	۰/۰٤	۰/۲۲	۰/۳۹	۷/۳۸	۲۱۹	۰/۰۰
	پس‌انداز	۲/۳٦	۲/۰٦	۰/۰۵	-۲/۱۹	۰/٤۱	-۵/٤۵	۲۱۹	۰/۰۰
	قدرت خرید	۱/۹۷	۱/۸۱	۰/۰٦	-۰/۰٤	۰/۲۸	-۲/۵۵	۲۱۹	۰/۰۱
	وضعیت اشتغال	۱/۸۵	۲/۸۳	۰/۰٦	۰/۸٤	۱/۱۱	۱٤/۳٤	۲۱۹	۰/۰۰
	وضعیت درآمد	۲/۲۳	۳/۱۵	۰/۰٦	-۱/۰۳	-۰/۷۹	-۱٤/۹	۲۱۹	۰/۰۰
	توانایی تأمین نیازهای غیراساسی	۱/۸۱	۲/۱۹	۰/۰۵	۰/۲۷	۰/٤۷	۷/۳۸	۲۱۹	۰/۰۰
بُعد اجتماعی	مشارکت اجتماعی	۳/۰۳	۳/۲۱	۰/۰٤	۰/۰۸	۰/۲۵	٤/۰۷	۲۱۹	۰/۰۰
	تعامل اجتماعی	۳/٤۱	۳/۱۱	۰/۰۸	-۰/۱۳	-۰/٤٦	-۳/۵۹	۲۱۹	۰/۰۰
	همبستگی اجتماعی	۳/۳۷	۲/٤۳	۰/۰۸	-۰/۷۸	-۱/۱۰	-۱۱/۷٤	۲۱۹	۰/۰۰
	بهزیستی	۲/۲۷	۲/۸۱	۰/۰٦	۰/٤۱	۰/٦٦	۸/۳٦	۲۱۹	۰/۰۰
	بهداشت و سلامت	۲/۹۱	۲/۸۰	۰/۰٤	۰/۰۲	۰/۱۹	۲/۵۵	۲۱۹	۰/۰۱
	امنیت عمومی	۲/۸۸	۲/۳۲	۰/۰٦	۰/٤۳	۰/٦۸	۸/۸۹	۲۱۹	۰/۰۰
	آموزش	۲/۰٤	۲/۵۵	۰/۰۵۳	-۰/٤۰	-۰/٦۱	-۹/۵	۲۱۹	۰/۰۰
بُعد کالبدی	کیفیت مسکن	۲/۰۵	۲/٤۸	۰/۰۵	-۰/۳۳	-۰/۵٤	-۷/۹٦	۲۱۹	۰/۰۰
	کیفیت محیط	۲/٤۰	۲/۰٦	۰/۰٦	-۰/۲۱	-۰/٤۷	-۵/۱۲	۲۱۹	۰/۰۰
	دسترسی به خدمات تجاری ـ فرهنگی	۲/۰۷	۲/۷۷	۰/۰۵	-۰/۵۸	-۰/۸۱	-۱۲/۳	۲۱۹	۰/۰۰
	دسترسی به خدمات زیربنایی	۲/۳۱	۲/٦۸	۰/۰٦	۰/۲۵	۰/٤۹	٦/۰۱	۲۱۹	۰/۰۰

1. Paired Samples Test

شکل ٤ـ نمودار عنکبوتی میانگین متغیّرهای کیفیت زندگی پاسخ‌گویان در روستاهای پیراشهری

مأخذ: یافته های تحقیق، ۱۳۹٤

در بُعد اقتصادی، به‌جز مؤلّفهٔ «پس‌انداز» که میانگین از ۲/۳٦ به ۲/۰٦ و «قدرت خرید» از ۱/۹۷ به ۱/۸۱ نسبت به قبل از مهاجرت کاهش یافته و شرایط نامطلوب‌تر گردیده است، در سایر مؤلّفه‌ها شاهد افزایش میانگین و بهبود وضعیت بعد از مهاجرت به روستاهای پیراشهری هستیم و درواقع، مهاجرین به روستاهای حاشیه‌ای، به‌دلیل پایین‌بودن هزینه‌ها در روستا امکان پس‌انداز بیشتری داشته‌اند.

همچنین در بُعد اجتماعی، به‌جز مؤلّفه‌های «تعامل اجتماعی» که میانگین از ۳/٤۱ به ۳/۱۱ و «همبستگی اجتماعی» که میانگین از ۳/۳۷ به ۲/٤۳ و «بهداشت و سلامت» که میانگین از ۲/۹۱ به ۲/۸۰ و «امنیت عمومی» که میانگین از ۲/۸۸ به ۲/۳۲ در روستاهای پیراشهری نسبت به قبل از مهاجرت کاهش یافته و شرایط نامطلوب‌تر گردیده است، در سایر مؤلّفه‌ها افزایش میانگین و بهبود وضعیت بعد از مهاجرت به روستاهای پیراشهری مشاهده می‌گردد.

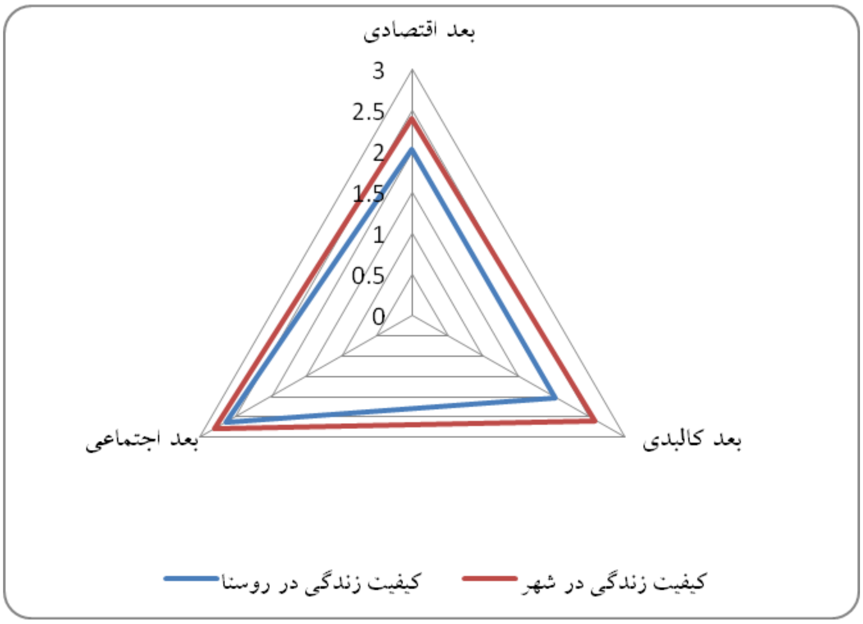
در بُعد کالبدی، به‌جز مؤلّفهٔ «کیفیت محیط» که میانگین از ۲/٤۰ به ۲/۰٦ نسبت به قبل از مهاجرت کاهش یافته و شرایط نامطلوب‌تر گردیده است، در سایر مؤلّفه‌ها افزایش میانگین و بهبود وضعیت بعد از مهاجرت به روستاهای پیراشهری مشاهده می‌گردد.

در ادامه، به‌منظور مقایسهٔ کیفیت زندگی در ابعاد سه‌گانهٔ قبل و بعد از مهاجرت با توجّه به نرمال‌بودن، از آزمون تی‌جفت نمونه‌ای استفاده گردید. همان‌گونه که در جدول (۱۱) مشاهده می‌شود، با توجّه به سطح معناداری (sig≤۰/۰۵) در آزمون تی‌جفت نمونه‌ای، تفاوت میانگین در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و کالبدی و سازهٔ کیفیت زندگی معنادار است. براساس جدول در بُعد اقتصادی کیفیت زندگی، میانگین از ۲/۰۳ در قبل از مهاجرت به ۲/٤۱، در بُعد اجتماعی از ۲/٦٤ به ۲/۷۹ و در بُعد کالبدی از ۲/۰۲ در قبل از مهاجرت به ۲/۵۸ در بعد از مهاجرت افزایش داشته است. بنابراین مشاهده می‌گردد که در بُعد کالبدی و اجتماعی و اقتصادی، بهبود وضعیت پس از مهاجرت به روستاهای پیراشهری اتّفاق افتاده است. درمجموع، کیفیت زندگی مهاجران روستاهای پیراشهری نسبت به قبل بهبود یافته است؛ به‌طوری‌که میانگین کیفیت زندگی از ۲/۳۵ به ۲/٦۵ افزایش یافته است (شکل ۵).

جدول ۱۱ـ نتایج آزمون تی‌جفت نمونه‌ای درمورد ابعاد کیفیت زندگی

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹٤

مؤلّفه‌های کیفیت زندگی	کیفیت زندگی در روستا	کیفیت زندگی در شهر	Paired Samples Test					
			انحراف معیار	میزان اختلاف در سطح اطمینان ۹۵٪		آمارهٔ t	df	sig
				حدّ پایین	حدّ بالا			
بُعد اقتصادی کیفیت زندگی	۲/۰۳	۲/٤۱	۰/۳۹	۰/۳۳	۰/٤۳۵	۱٤/۳۷	۲۱۹	۰/۰۰
بُعد اجتماعی کیفیت زندگی	۲/٦٤	۲/۷۹	۰/۳۷	-۰/۲۰۱	-۰/۱۰۲	-٦/۱۰۸	۲۱۹	۰/۰۰
بُعد کالبدی کیفیت زندگی	۲/۰۲	۲/۵۸	۰/۵۸	۰/٤۸۱	۰/٦۳٦	۱٤/۲۸	۲۱۹	۰/۰۰
کیفیت زندگی	۲/۳۵	۲/٦۵	۰/۳٤	۰/۲٦٤	۰/۳۵٤	۱۳/٦۳	۲۱۹	۰/۰۰

شکل ٥ــ نمودار آمیبی میانگین کیفیت زندگی مهاجرین روستایی در دو مقطع زمانی

مأخذ: یافته های تحقیق، ۱۳۹٤

٦. نتیجه‌گیری

طی دهه‌های اخیر، در فرجامِ عدم تعادل‌های ناحیه‌ای و فضایی ـ خصوصاً بین شهر و روستا ـ نواحی روستایی تبدیل به فضاهای سکونتی کم‌توان گردید. نتیجهٔ طبیعی این امر، شکل‌گیری جابه‌جایی‌های جمعیتی گستردهٔ روستاشهری بوده است. طی این جریان، جمعیت مهاجر روستایی به‌دلیل مسکن ارزان‌قیمت و دستیابی آسان به شهر جهت اشتغال در روستاهای پیراشهری، ساکن گردیده و موجبات افزایش نامتعارف جمعیت در روستاهای پیراشهری را فراهم آورده است؛ به‌طوری‌که درحال‌حاضر، روستاهای پیراشهری مشهد در نتیجهٔ عدم تعادل‌های فضایی تبدیل به هسته‌های جمعیتی نامتجانس و ناهمگن گردیده است. بدیهی است رشد غدّه‌ای روستاهای پیراشهری را بایستی با توجّه به برنامه‌ریزی منطقه‌ای مناسب حل کرد؛ زیرا ریشهٔ اصلی نابسامانی‌ها و حرکت‌های شدید روستاشهری در وضعیت نامناسب اقتصادی ـ معیشتی روستاهای کشور، نهفته است و درحال‌حاضر، بیش از ۲۰۰ مرکز حاشیه‌نشین با جمعیتی افزون بر یک میلیون نفر کلان شهر مشهد را دربرگرفته که با چالش‌هایی، چون: نحوهٔ استقرار، ساخت و بافت جمعیت، جرم و بزه، اشتغال و بیکاری، گسست کالبدی، مسائل زیست‌محیطی و... روبه‌رو است.

علاوه بر آن، امروزه کیفیت زندگی یکی از مهم‌ترین حوزه‌های مطالعات روستایی محسوب گردیده و به‌عنوان سر فصلی مهم در تدوین استراتژی‌های مربوط به توسعه، مدّ نظر قرار می‌گیرد.

هرچند روستاهای پیراشهری کمتر نشانی از توسعه و توسعهٔ پایدار روستایی دارند و معمولاً گرفتار چالش‌های متعدّدی، ازقبیل آلودگی‌های زیست‌محیطی و... هستند، بااین‌حال نتایج تحقیق نشان می‌دهد کیفیت زندگی روستائیان در روستاهای پیراشهری نسبت به قبل از مهاجرت، تاحدودی بهبود یافته است؛ به‌طوری‌که کیفیت زندگی در بُعد اقتصادی از ۲/۰۳ به ۲/٤۱، در بُعد اجتماعی از ۲/٦٤ به ۲/۷۹ و در بُعد کالبدی از ۲/۰۲ به ۲/۵۸ افزایش یافته است. درمجموع، نمرهٔ کیفیت زندگی پاسخ‌گویان، از ۲/۳۵ به ۲/٦۵ افزایش یافته است. اگرچه کیفیت زندگی در هر دو مقطع زمانی کمتر از میانهٔ نظری (عدد ۳) است، امّا درمجموع روستائیان بعد از مهاجرت، کیفیت زندگی خود را نسبت به قبل، مطلوب‌تر عنوان کرده‌اند. بهبود کیفیت زندگی روستائیان در روستاهای پیراشهری علی‌رغم شرایط نامناسب این روستاها، حاکی از وخامت اوضاع در نواحی روستایی کم‌توان است. «ضمن اینکه روستاهای پیراشهری به‌جهت فاصلهٔ کم تا شهر، به‌تدریج ویژگی‌های شهر را اختیار می‌کنند» (وبستر[1]، ۲۰۰۲، ص. ۵).

لازم به تأکید است که تداوم نابرابری‌ها، فقدان فرصت‌های شغلی و کیفیت نازل زندگی در اغلب سکونتگاه‌های روستایی شهرستان، استان و کشور، ضرورت تمهید و اختیار شیوه‌هایی متفاوت، امّا امکان‌پذیر در برنامه‌ریزی و مدیریت را مطرح می‌کند. فقر گسترده، رشد سریع جمعیت، بیکاری، مهاجرت، حاشیه‌نشینی شهری و غیره از پیامدهای نبود توجّه به کیفیت زندگی در نواحی روستایی است. بدیهی است عمدهٔ روستائیان جهت دستیابی به کیفیت مطلوب زندگی، اقدام به مهاجرت به شهرها و اسکان در حاشیهٔ شهر می‌کنند.

کتابنامه

۱. احمدوند، م.؛ هدایتی، س.؛ و عبداللّهی، خ. (۱۳۹۱). بررسی تأثیر رفاه و سرمایه بر کیفیت زندگی در مناطق روستایی شهرستان بویراحمد. *مجلّهٔ پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی*، *۱*(۲)، ۸۹ـ۱۱۲.

۲. احمدیان، م. ع. (۱۳۸۵). حاشیه‌نشینی. *مجلّهٔ دانشکدهٔ ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد*. *۲۵*(۳)، ۸۲٦ـ۸۳٦.

1. Webster

۳. امیدی، ا. (۱۳۸۷). *کیفیت زندگی در برنامه‌های توسعهٔ ایران* (پایان‌نامهٔ منتشرنشدهٔ کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی و رفاه اجتماعی)، دانشکدهٔ علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.

٤. بریمانی، ف.؛ جعفری، م.؛ و بلوچی، ع. (۱۳۹۲). سنجش و تحلیل کیفیت زندگی در نواحی روستایی (مطالعهٔ موردی: دهستان مهبان، شهرستان نیک‌شهر). چشم*انداز جغرافیایی در مطالعات انسانی*، ۸ (۲۳)، ٤۱ـ٥٤.

۵. بریمانی، ف.؛ راستی، ه. (۱۳۹۳). بررسی تطبیقی میزان دقّت روش‌های AHP فازی و AHP کلاسیک برای رتبهٔ شاخص‌بندی زندگی‌های مؤثّر بر کیفیت (مطالعهٔ موردی: دهستان مهبان شهرستان نیکشهر). *فصلنامهٔ جغرافیا و توسعه*، ۱۲ (۳٤)، ۱ـ۱٤.

٦. پورطاهری، م.؛ رکن‌الدّین افتخاری، ع.؛ و فتّاحی، ا. (۱۳۹۰). ارزیابی کیفیت زندگی در نواحی روستایی(مطالعهٔ موردی: دهستان خاوه‌شمالی استان لرستان). *مجلّهٔ پژوهش‌های جغرافیای انسانی (پژوهش‌های جغرافیایی)*، ٤۳(٧٦)، ۱۳ـ۳۱.

٧. جمعه‌پور، م.؛ عیدی تراکمه، ه. (۱۳۹۲). پژوهش کیفی دربارهٔ کیفیت زندگی مهاجران فصلی نیروی کار جوان روستایی از شهرستان کلیبر به تهران. *توسعهٔ محلّی (روستایی ـ شهری)*، ۵ (۱)، ۱۱۱ـ۱۳۲.

۸. حاتمی‌نژاد، ح.؛ منوچهری میاندوآب، ا.؛ فرجی ملائی، ا.؛ و فرهادی، ص. (۱۳۹۰). تحلیل کیفیت زندگی روستاهای ادغام‌شده در شهر(مطالعهٔ موردی: شهر میاندوآب). *فصلنامهٔ جغرافیا و توسعهٔ ناحیه‌ای*، ۹(۱٦)، ۲۱۹ـ۲٤۳.

۹. خراسانی، م. ا؛ رجایی، س. ع. (۱۳۹۳). نگرشی بر پویش جمعیتی در روستاهای پیراشهری. مجموعه *مقالات اوّلین همایش توسعهٔ پایدار روستایی در افق ۱٤۰٤*، شاهین‌شهر اصفهان، ۱ـ۹.

۱۰. خواجه شاهکوهی، ع.؛ جویباری، م.؛ و صمدی، ر. (۱۳۹۱). بررسی نقش سرمایهٔ اجتماعی در نوسازی بافت‌های فرسودهٔ شهری (مطالعهٔ موردی: شهر جویبار). *مجلّهٔ جغرافیا و آمایش شهری ـ منطقه‌ای*، ۸(۳)، ۱۵ ـ ۲٦.

۱۱. خواجه شاهکوهی، ع.؛ مینایی، ف. (۱۳۹۲). بررسی تطبیقی کیفیت زندگی در شهرهای گردشگری و غیرگردشگری (مطالعهٔ موردی: شاندیز و چناران). *مجلّهٔ برنامه‌ریزی و توسعهٔ گردشگری*، ۳(۱۰)، ٤۹ـ٦٤.

۱۲. دواس، د. (۱۳۷٦). *روش پیمایشی در تحقیق اجتماعی*. ترجمهٔ مریم رفعت‌جاه و رخساره کاظم. ویراست عبدالحسین نیک‌گهر، تهران: مرکز ترجمه و نشر کتاب.

۱۳. رضوانی، م. ر.؛ منصوریان، ح. (۱۳۸۷). سنجش کیفیت زندگی: بررسی مفاهیم، شاخص‌ها، مدل‌ها و ارائهٔ مدل پیشنهادی برای نواحی روستایی. *روستا و توسعه*، ۱۱(۳)، ۱ـ۲٦.

۱٤.رضوانی، م. ر.؛ منصوریان، ح.؛ و شکیبا، ع. (۱۳۸۷). ارزیابی کیفیت زندگی در نواحی روستایی. *فصلنامهٔ علمی پژوهشی و رفاه اجتماعی*، *۳۰ و ۳۱*(۸)، ۳۵ـ٦۰.

۱۵. رکن‌الدّین افتخاری، ع.؛ فتّاحی، ا.؛ و پورطاهری، م. (۱۳۸۹). ارزیابی کیفیت زندگی در نواحی روستایی(مطالعهٔ موردی: دهستان خاوهٔ شمالی، استان لرستان). *فصلنامهٔ پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ۲(٤۳)، ۱۳ـ۳۳.

۱٦.عیسی‌لو، ع. ا؛ بیات، م.؛ و بهرامی، ع. (۱۳۹۳). انگارهٔ زیست‌پذیری؛ رهیافتی نوین جهت ارتقای کیفیت زندگی در جوامع روستایی(مطالعهٔ موردی: شهرستان قم، بخش کهک). *مجلّهٔ مسکن و محیط روستا*، ۳۳ (۱٤٦)، ۱۰۷ـ۱۲۰.

۱۷.غفّاری، غ.؛ امیدی، ر. (۱۳۸۷). کیفیت زندگی در برنامه‌های عمرانی و توسعهٔ ایران. *نشریهٔ رفاه اجتماعی*، *۳۰و۳۱*(۸)، ۹ـ۳۳.

۱۸.غفّاری، غ.؛ امیدی، ر. (۱۳۸۸).*کیفیت زندگی شاخص توسعهٔ اجتماعی*. چاپ اول. انتشارات کتاب شمس.

۱۹.قنبری، ی.؛ رحیمی، ح.؛ و احمدیان، م. (۱۳۹۲). سنجش و ارزیابی کیفیت زندگی در مناطق روستایی(مطالعه موردی: دهستان میانده، شهرستان فسا). *مجلّهٔ پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی*، ۲(۳)، ۷۳ـ۹۵.

۲۰.کوچکی‌نژاد، ف.؛ رمضان‌زاده لسبوئی، م.؛ معصوم‌پور سماکوش، ج.؛ و فتّاحی، ا. (۱۳۹۰)، بررسی و سنجش کیفیت زندگی در نواحی روستایی بخش مرکزی شهرستان کرمانشاه. *چشم‌انداز جغرافیایی*، ٦(۱٤)، ۱۲۰ـ۱۳۸.

۲۱.مرکز آمار ایران. (۱۳۹۰). *سالنامهٔ آماری استان خراسان رضوی*.

۲۲.مرکز آمار ایران، *شناسنامهٔ آبادی‌های استان خراسان رضوی*، سال‌های ۱۳٤۵ تا ۱۳۹۰.

23.Adell, G. (1999). *Theories and models of the peri-urban interface: A changing conceptual landscape* (Research project). London, UK: University College London (UCL).

24.Bartram, D. (2015). Migration and quality of life in the global context. In: Glatzer W., Camfield L., Møller V., Rojas M. (Eds). *Global Handbook of Quality of Life*. (pp. 491-503). International Handbooks of Quality-of-Life. Springer, Dordrecht.

25.Chen, Q., Acey, C., & Lara, J. J. (2015). Sustainable futures for Linden village: A model for increasing social capital and the quality of life in an urban neighborhood. *Sustainable Cities and Society*, *14*, 359-373.

26.Epley, D. R., & Menon, M. (2008). A method of assembling cross-sectional indicators into a community quality of life. *Social Indicators Research*, *88*(2), 281-296.

27.Liang, Y., & Guo, M. (2015). Utilization of health services and health-related quality of life research of rural-to-urban migrants in China: A cross-sectional analysis. *Social Indicators Research*, *120*(1), 277-295.

28. Mayres, D. (1987). Community-relevant measurement of quality of life: A focus on local trends. *Urban Affairs Quarterly*, *23*(1), 110-130.
29. Ng, I. F., Lee, S. Y., Wong, W. K., & Chou, K. L. (2015). Effects of perceived discrimination on the quality of life among new mainland Chinese immigrants to Hong Kong: A longitudinal study. *Social Indicators Research*, *120*(3), 817-834.
30. Ruiz, L. Z. (2015). Qualitative studies of young people's quality of life in urban and rural areas. In G. Tonon (ed.), *Qualitative Studies in Quality of Life: Methodology and Practice* (pp. 149-178). New York: Springer
31. Van Kamp, I., Leidelmeijer, K., Marsman, G., & De Hollander, A. (2003). Urban environmental quality and human well-being: Towards a conceptual framework and demarcation of concepts, a literature study. *Landscape and Urban Planning*, *65*(1), 5-18.
32. Webster, D. (2002). *On the edge: Shaping the future of peri-urban East Asia*. Stanford, California: Asia/Pacific Research Center.
33. Wilkinson, R. G., & Pickett, K. (2009). *The spirit level: Why more equal societies almost always do better* (Vol. 6). London: Allen Lane.
34. Zanabria Ruiz L. (2015) Qualitative Studies of Young People’s Quality of Life in Urban and Rural Areas. In: Tonon G. (Eds) Qualitative Studies in Quality of Life. Social Indicators Research Series, vol 55. Springer, Cham.